

САНА ОЛХ

№ 7 (1986) • Олунньу 21 күнэ, 2025 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
нүөмэргэ

Бэлиэ дата

Пионерия сыла бэлиэтэннэ/3

Обону итии

Үлэбит түмүгэ — кинилэр
кыайыларыгар/4

Кыайыы 80 сылын көрсө

Байыаннай госпиталга
сулууспалаабыта/5

Дьон доруобуйатын туһугар табыгастаах усулуобуйа тэриллэр

Доруобуйа харыстабыла. Чурапчытаабы
киин балыыһа сана оборудованиеларынан,
тиэхиньикэлэринэн хааччыллар/2

Массыына күлүүһүн туттарыы түгэнэ. ХААДТЭСКА ИЛ ДАРХАН А. НИКОЛАЕВ ТЕЛЕГРАММ ХАНААЛЫТТАН БЫЛЫТЫННА.

Тэттик

Суруйааччы Василий Егоров-Тумарча анаммыт истиэндэни арыйдылар

Саха норуодунан суруйааччыта, ССРС уонна Саха сириг суруйааччыларын сойууһун чилиэнэ, прозаик, публицист Василий Назарович Егоров-Тумарча 90 сааһыгар анаан, Одьулуун нэһилиэгин модельнай бибилиэтиэкэтигэр истиэндэ үөрүүлээх аһыллыыта буолла.

Истиэндэ ис тутулун онорууга Одьулуун нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо Анна Аржакова, Чурапчы улууһун уонна Одьулуун нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо Евдокия Окорокова үлэлэстилэр. Эбии хаартыскалар Василий Назарович Тумарча тус архыыбыттан ылыллыбыттар. Истиэндэ тахсытыгар нэһилиэк бибилиэтиэкэтин сэбиэдиссэйэ Софья Кулишкина үлэлэстэ. "Ытык киһибит Василий Назарович билигин да суруйар, айар үлэн сайда турдун, чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, оҕолорун сиэннэрин тапталларыгар угуттанан, уһуннук, дьоллоохтук олор", — дээн биир дойдулаахтара алгыс тылларын тирдэллэр.

"Гражданский килбиз" бэлиэнэн наҕараадалыыр туһунан Ил Дархан уурааҕа табыста

Олунньу 19 күнүгэр Ил Дархан Айсен Николаев илии баттааһыннаах Неустроевтар учууталлар династияларын баһылыгын Виталий Михайлович Неустроевы "Гражданский килбиз" бэлиэнэн наҕараадалыыр туһунан 556 нүөмэрдээх олунньу 7 күнүгэр уурааҕа табыста.

Саха АССР оскуолаһарын үтүөлээх учуутала, норуот үөрэбириитин туйгуна, спорт бочуоттаах бэтэрээнэ, Чурапчы улууһун Бочуоттаах олохтооҕо Виталий Михайлович бастың уопастыбанньык быһытынан, олоһун 52 сылын үүнэр көлүөнэни иитиһэ-үөрэтиһэ анаабыта. Кини аңаардас 20 сыл устата дириэктэринэн үлэлээбитэ. Чурапчы улууһун үөрэбин сайдытыгар уһун сыллаах айымньылаах, таһаарылаах үлэтинэн улахан кылааты киллэрбит киһи буолар.

Иэстэрин төлөөбөт дьон ахсаана элбигэр

Чурапчы улууһугар ааспыт нэдиэлэс Чурапчытаабы Ис дьыала отделын дьуһуурунай чааһыгар уопсайа 38 сайабылыаннаа кирирдэ.

Уопастыбаннай миэстэсэ итирик туруктаах сылдыһы биэс түбэлтэсэ табыста. Итилэри сэргэ икки киһиэхэ төрөппүт эбээһинэһин толорботторо, күлүгэннээһин элбээн иһэрэ, эт-хаан эчэйиилээх кырбаныы, ыаллар айдаарсыылара бэлиэтэннэ. Итини тэнэ II киһи харчы иэс ылан баран төлөөбөтөх. Октябрьскай 23 нүөмэрдээх уопсай дьыа таһыгар суол быһылаана икки түбэлтэсэ тахсыбыт, гр. Ы. суотабай төлөпүүнүн аккаунун алдьаппыттарын, гр. Н. аатыгар биллибэт дьон кирэдьиит ылбыттарын туһунан үгсүүлэр кирирдилэр.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Олунньу
21 күнэ
БЭЭТИНСЭ

Олунньу
22 күнэ
СУБУОТА

Олунньу
23 күнэ
БАСКЫҤААННА

Олунньу
24 күнэ
БЭНИДИЭННЬИК

Олунньу
25 күнэ
ОПТУОРОННЬУК

Олунньу
26 күнэ
СЭРЭДЭ

Олунньу
27 күнэ
ЧЭППИЭР

-23° -31°

-20° -26°

-19° -32°

-22° -33°

-21° -33°

-22° -34°

-22° -33°

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Ил Дархан Москва
балыһатыгар
байыастары көрүстэ

Ил Дархан Москвада оробуочай командировкатын кэмигэр Дойду оборонага министриэристибэтин А.А. Вишневский аатынан киин байыаннай киининиэчэскэй балыһатыгар эмтэнэр байыастары, ол иһигэр өрөспүүбүлүкэ ыччакка уонна социальной коммуникацияларга министриэ Петр Шамаевы кытта көрүстэ. Байыас бойобуой сорок толоро сылдьан, ыараханлык бааһырбыта. Киин туохтан да кэмсиммэтин, Ил Дархан уонна Саха сиригэр олохтоохторун өйбүлэ чөлүгэр түһэригэр куус-көмө буоларын, билигин барыта бэйэтигэр тутулуктааһын туһунан эттэ. Айсен Николаев байыастартан хайдах эмтэнэ сылдьалларын, ханнык боппуруостар долгуталларын мыйталаста, киинлэр этиилэрин ураты контуруолга ыларын туһунан эттэ.

Төрөөбүт тылы
харыстааһынга
хайысхалаах үлэ
ыытыллар

Ил Дархан Саха сурутуунан литэрэтиирэтэ төрүттэммитэ 125, Улуу Кыайы 80 сылларыгар аналлаах Төрөөбүт тыл уонна сурук-бичик күнүнэн ыытыллыбыт тэрээһингэ кытынна. Айсен Николаев төрүт тылбытын харыстааһынга уонна күүһүрдүүгэ үлэ түөрт хайысханан ыытылларын: тыл айгэтин чинчийи, үөрэх литэрэтиирэтин оноруу уонна бэчээттээһин, ийэ тылы үөрэтин, куйаар ситимигэр кизгэник тарҕатыы туһунан бэлиэтээн эттэ. Ил Дархан Бырабыыталыстыбага сана үөрэх федеральнай стандартыгар сөп түбөһөр 1-4 кылаастарга аналлаах саха тылын уонна литэрэтиирэтин учуобунньугун оноруу үлэтин 2025 сылга түмүктүүргэ сэрүдэхтээтэ. Салгыы орто уонна улахан сүһүөх оскуола оҥолоругар, орто анал үөрэх кыһаларыгар аналлаах үөрэх киингэлэрэ тахсалара былаанналарын туһунан эттэ. Маны тэнэ, 630 оскуола бибилэтиэкэлэрин төрөөбүт тылынан тахсыбыт сана киингээн хааччыыны хайаан даҕаны ситиһиэхтээхпит диэтэ. Өрөспүүбүлүкэ баһылыга Ийэ тыл сайдарыгар, чөл хааларыгар сүнгээн кылааттарын киллэрсэр дьонго СӨ Ил Дархан бириэмийэлэрин туттарда.

Исидор Барахов
аатынан Култуура киинэ
аһылына

Айсен Николаев Үөһээ Бүлүү улуутун Харбалаах нэһилиэгэр уһулуччулаах бэлитиниэскэй дийэтэл, Саха сиригэр автономиятын төрүттэспит Исидор Барахов аатын сүгэр сана Култуура киинэ үөрүүлэх аһыллыгыгар кытынна. Култуура киинэ Ил Дархан быһаччы өйбүлүнэн өрөспүүбүлүкэ инвестиционнай бырагырааматын чэрчитинэн тутулунна. Барыта 408 мөл. солкуобайтан тахса үбүлээһинтэн 174 мөл. солкуобайтан федеральнай бүддьүөттэн көрүлүннэ. Комплекскэ өрөспүүбүлүкэ Барахов аатынан судаарыстыбанас түмэлэ, 150 миэстэлээх култуура киинэ, 7 тыһыынча экзэмпляр пуондалаах бибилэтиэкэ киирдилэр.

Улуу Кыайы 80
сылынан мэтээли
туттарда

Үөһээ Бүлүүгэ сырытын кэмигэр Улуу Кыайы 80 сылынан мэтээли тыыл, үлэ бэтэрээнэ Дмитрий Сибиряковка туттарда. Дмитрий Николаевич Чурапчы Одьулуунугар төрөөбүт, тулайах хаалан оҥо дьэтигэр ийитилибит. Эдэригэр Будунга мотористабыт, 50-с сс. «Арктика» колхуоска балыксыттабыт. 1960-с сс. 1996 с. пенсияга тахсыар дьэри тутууга үлэлээбит. Киин өрөспүүбүлүкэ үтөөлөөх тутуучыта, Үөһээ Бүлүү улуутун ытык олохтооҕо. Айсен Николаев Аҕа дойду сэриитин ыарахан сылларын туһунан билэр, өйдүүр-саныыр, фашизм кыайыт дьонго харыстабыллаах уонна болҕомтолоох сыһыан наадатын, сэрин кэннинээҕи сылларга чөлүгэр түһэри үлэлэригэр кыттымыларын үрдүктүк сыаналыыры бэлиэтээтэ.

СӨ Ил Дарханын уонна Бырабыыталыстыбатын пресс-сулууспата.

Дьон доруобуйатын
туһугар табыгастаах
усулуобуйа тэриллэр

Доруобуйа харыстабыла. Чурапчытаабы киин балыһа санга оборудованиеларынан, тиэхиньикэлэринэн хааччыллар.

Елена МАКАРИНСКАЯ

Былырын кулун тутарга чурапчылар туруорсар туруорсуубут, улахан баҕа санаабыт — киин балыһабыт иккис учарата олоххо киирбитэ. Балыһа “Модернизация первичного звена здравоохранения” федеральной бырагырааманан тутуллубута.

Күн бүгүнгэ дьэри балыһабыт санга оборудованиеларынан, тиэхиньикэлэринэн хааччыллар турар. Ол курдук, ИВЛ аппараттар, ыарыһаҕы кэтиир монитордар, санга төрөөбүт оҥоҕо инкубатор, электромеханической уонна электрогидравлической эпэрээсийэлэнир остуоллар кэллилэр. Бүгүн Сылган уонна Диринг амбулаторияларыгар анаммыт санга массыына күлүүстэрин туттулар. Улуус үрдүнэн барыта 19 медицинскэй тэрилтэ, ол иһигэр киин балыһа, 12 врачебнай амбулатория, 4 биэлсэр-акушер, 2 биэлсэр пууннара бааллар. Көрдөрүүлэри ылан көрдөххө, быйыл бырааһынан хааччылыыга эбилли баар — 5 сана быраас кэллэ. Орто медперсоналга эмиз үрдээһин көстөр — быйыл 14 сана исписалине кэллэ. Каадырынан хааччылыы-

га киин балыһа бэйэтин өтүттэн үлэни-хамнаһы ытар. Медүлэһиттэр үөрэхтэрин, олоһор дьэһэлэрин төлөбүрүн 50 %-нын толуйаллар, социальной төлөбүрдэр көрүллэллэр. “Земский доктор” уонна “Земский фельдшер” бырагыраамаларга кытталлар. Сылган аайы үрдүк үөрэххэ киирбит устудьуоннары кытта тус сыаллаах дуоҕабыр түһэрсэллэр. 2022 сыллаахха 14, 2023 сыллаахха 27 уонна былырын 8 устудьуону, 1 ординатураҕа үөрэнэччини кытта дуоҕабыр түһэрситтэрэ.

●●● “Былырын санга балыһабыт киириэбиттэн сүрдээх элбэх үлэ бара турар. Дьонго табыгастаах, сөптөөх усулуобуйа тэриллэригэр кыһаллабыт. Дьон даҕаны барыта биир сиргэ баар буолбуттун үөрэр, махтанар. МРТ-быт үлэһити турар, күн аайы 5-тии-6-лыы киһи үрдүк технологиянан көрдөрүүнү аһар. Бүгүн санга массыына күлүүстэрин тутан, үөрэн-көтөн турабыт. Массыыналар Сылган уонна Хоптово нэһиликтэригэр барыахтара”, — диэн кылаабынай быраас Николай Синцев кэпсир.

●●● “Биһиги, олохтоохтор, хас да сыл устата кэтэһэн-кэтэһэн, санга балыһабыт иккис учарата тутуллубуттун үөрөбүт. Урут

биир кыраайтан биир кыраайга баран көрдөрүүнү этибит. Медицинскэй көрүүнү аһарбытыгар бастаан, биир сиргэ анаалыстытын, онтон таас балыһаҕа флюорографиябытын, онтон дьэ үһүс сирбитигэр тийээн, исписалистэри аһарбыт. Кыһын тынныыга сатыы хааман эбэтэр таксига харчы бараан сылдьарбыт. Онно холоотоххо, билигин барыта үрдүттэн биир сиргэ баара олус үчүтэй. Санга балыһабыт кизэ-куона, ырааһа, санга оборудованиелардааҕа киһини үөрдэр. Урукку курдук учарат да суоку кэриэтэ, эрдэттэн суруйтаран, бириэмээгэр тийээн көрдөрүүн”, — диэн Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо Лидия Попова санаатын үлэстэр.

Чурапчыбыт сайдыы суолунан бигэтик тирээн, баран иһэр. Федеральнай, региональной бырагыраамаларынан олохтоохторго олоһор усулуобуйа түспөр. Ол биэр көстүүтүнэн — норуот ааттырынан, таас балыһабыт иккис учараттаах тутууга буолар. Урукку өттүгэр Бырабыыталыстыба отчуотугар бастакы учаратынан бу сытыы боппуруос турара. Онон кэтэстэххэ, туруорустахха, эрэннэххэ, баар буолар диэн ыстатыйабын түмүктүүбүн.

Үөрэх. Башкортостан
дэлэгээссийэтэ ыалдьыттаата

Елена МАКАРИНСКАЯ

Чурапчыга Башкортостан өрөспүүбүлүкэтигэр үөрэх эйгэтин үлэһиттэрэ уопут атастаһа кэллилэр.

Улуус баһылыга Степан Саргыдаев Үөрэх уонна наука ми-

нистэриэтибэтигэр Мурат Ишемгулов салайааччылаах дэлэгээссийэни кытта көрсөн кэпсэттэ. Киинлэр Саха сиригэр төрүт тылга, култуураҕа улахан суолта уурулларын бэлиэтээтилэр. Ыраахтан кэлбит ыалдьыттар улуус киинигэр үөрэх тэрилтэлэригэр, институтка, мусуойга

сылдьан, үлэни-хамнаһы көрдүлэр.

Башкортостан сорох дэлэгээссийэтэ Хангаласка, Дьокуускайга сырыллыттар. Бу сырыы инникитин Саха сирэ уонна Башкортостан үөрэхтээһин уонна култуура эйгэтигэр биһиргэ үлэлээһинигэр олук буолуо.

Пионерия 100 сыла бэлиэтэннэ

Бэлиэ дата. А.И. Федотов аатынан спорт комплексыгар Чурапчы улууһугар Пионерия хамсааһына тэриллибитэ 100 сылынан үөрүүлээх тэрээһин буолла

Марфа ПЕТРОВА

1925 сыл олунньу 17 күнүгэр Чурапчы сэттэ кылаастаах оскуолатыгар оройуонуга аан бастагы оҕо коммунистическай тэрилтэтэ олохтоммута.

Бу күн сана хамсааһынга 10 оҕо бириднэлээн испийһэк-кэ суруйтарбыта. Онтон ыла, пионердар сана олоҕу туругурдарга, колхуостары тэрийингэ, ыраас-чэбдик олоҕу тэнийингэ көхтөөхтүк үлэлэспиттэрэ, көмөлөспүттэрэ.

Үөрүүлээх тэрээһингэ улуус салалтатыта, 21 оскуолаттан үөрэнээччилэр, Пионерия хамсааһынын бэтэрээннэрэ уонна улуус олохтоохторо кытыннылар. Сааланы толору кыһыла хаалтыстаах, пилоткалаах үөрбүт-көппүт оҕо-аймаҕы, улахан дьону көрөргө олус үчүгэй! Тэрээһин сабаланымытыгар пионер оҕолор кыһыл былаахтаах этэрээттэрэ барабаан, горн ыйыргырдээх тыаһынан доҕуһуоллатан, ырыа аргыстаах

■ Репорт түгэнииттэн, баллар түгэринтэ.

биир тэҥник сэлэһи хааман кириэн, кэккэлэһэн турдулар.

Дружина оборугар бэлэмнэрин туһунан этэрээттэр бэрэсэдээтэллэрэ Старшай пионер баһаатайыгар Евдокия Калачевага рапортаатылар.

Хадаар орто оскуолатын 4-с кылааһын үөрэнээччилэрин пионер кэккэтигар киллэрин үөрүүлээх түгэнэ буолла. Оҕолор

«Малды бэлэмнит!» девизин эттилэр, бэтэрээн баһаатайдар кинилэргэ кытааста кымнар хаалтыһы баайдылар.

Салгыы эдэр пионердар Сима Сергеев туһунан көрдөрүүнү туруордулар, тэрээһин кыттымлаахтара ону олус долгуйа ылыннылар.

Үөрүүлээх тэрээһингэ улуус баһылыга Степан Саргыдаев

эвэрдэ тылы эттэ итинэнэ "Чурапчы улууһугар Пионерия хамсааһыныгар кылааттарынын иһин" бэлиэни пионер баһаатайдарыгар Екатерина Андреевага, Мария Батаринова, Ирина Васильевага, Фекла Дьячковскаяга, Анастасия Захаровага у.д.а. туттарда. Улуустаагы үөрэх салалтатын начаалынныга Юрий Посельский эвэрдэлээн туран, үүнэр көлүөнэни иитингэ, үөрэтингэ тус кылааттарын киллэрбит «Чурапчы улууһун үөрэҕириитин бочуоттаах настаабынныга» анал бэлиэни Клара Макаровага, "Чурапчы улууһун үөрэҕириитин систимэтин бочуоттаах үлэһитэ" бэлиэни Татьяна Матвеевага, Бочуотунай грамотаны оҕо уопастыбаннай хамсааһынын салайбыт Мария Саргысынга, Светлана Никифоровага, Мария Филипповага уонна Эвэрдэ суругу Людмила Оконешниковага туттарда.

Ону таһынан Чурапчытаагы коммунистическай партия бастагы сэкирэтээрэ Семен Ники-

тин, пионер баһаатай, Чурапчы улууһун Бочуоттаах олохтооҕо Людмила Винокурова оҕолорго алгыстаах тылларын анаатылар. "Саха сирик Пионериятын 100 сыла" үбүлүйдээх бэлиэ Людмила Винокуровага, Вера Платоновага үөрүүлээх быһыыга-майгыга туттарылынна.

Чурапчы улууһугар Пионерия тэрилтэтэ сана тэриллэн, үүнэн-сайдан испит историятын видеороликка сийилин сырдаттылар. Ону сэргэ спортивной комплекс фойетыгар пионерияга аһаммыт анал мунук тэриллибит, ытык бэтэрээннэр экспонаттары көрөн, оҕо саастарын санаан сүргэлэрэ көтөҕүлүннэ.

Түмүккэ "Бастагылар хамсааһыннара", «Хотойчооннор» кириэн, пионердартан значоктары үөрүүлээх быһыыга-майгыга туттулар. Аһыгы кэм пионердарын хамсааһыннара кэҥи турдуннар, үлэ-үөрөххэ малды инники күөҥгэ сырыттыннар!

История чахчылар. Улуустаагы оҕо тэрилтэтин историятыттан

Любовь ПЕРМЯКОВА

1922 сыл Оҕо Коммунистическай бөлөхтөрүн тэрийингэ бастагы хардылар онгоһуллубуттара. Саха сиригэр пионерскай тэрилтэ 1924 сыл олунньуга тэриллибитэ.

Чурапчы оройуонугар 1925 сыллаахха олунньу 17 күнүгэр Чурапчы сэттэ кылаастаах оскуолатыгар маннайгы Оҕо Коммунистическай тэрилтэтэ баар буолбута. 10 оҕо пионерга кириэргэ суруйтарбыта. Кинилэр ортолоругар Анастасия Сивцева, Николай Соловьев, Роман Васильев, Семен Макаров, Роман Местников, Дмитрий Постников, поэт Гаврил Макаров – Дьуон Дьякылы, Николай Кривошапкин, Дмитрий Постников у.д.а. бааллара.

1927-1928 сс. нэһилиэк оскуолаларыгар пионерскай тэрилтэлэр тэриллэн бараллар. Баһаатайдарынан В.П.Харитонов, Р.И.Васильев, И.Т.Пономарев у.д.а. үлэһиттэр.

1929 сыллаахха ШКМ-га Чурапчы, Таатта, Амма, Уус Алдан оройуоннарын хабаан, пионерскай лааҕар аһыллыбыта. 1929 сыл маннайгы Бүтүн Сойуустаагы слеска Саха сириттэн 9 дэлэгээт барбыта. Чурапчытан Бахсы нэһилиэгиттэн бастыг пионер Авксентий Слепцов кыттыһы ылбыта. 1929 сыллаахха Саха сирик пионердарын 1-кы слетугар Чурапчы оройуонуттан Роман Васильев кыттыбыта. 1932-1933 сс. өрөспүүбүлү-

кэҕэ «Бастыг үөрэнээччи» иһин куонкурс ытыллыбыта. Куонкурс түмүгүнэн ытыллыбыт пионердар өрөспүүбүлүкэтээҕи 2-с слеттарыгар Чурапчыттан 2 оҕо уонна баһаатай кыттыһы ылбыттара.

Сэрии ыар сылларыгар "Килбиэннээх үлэлэрин иһин" мэтээлинэн наҕараадалаһыммытара Филипп Кронников, Сидор Попов уонна Вася Козлов, Степа Захаров, Сергей Старостин, Вана Федотов, Поля Старостина, Надя Кардашевская, Петя Петров уонна Маша Кузьмина, Митя Слепцов «Тыа хаһаайыстыбатыгар туйгун үлэтин иһин», Вика Андреева оборона фондугар 3,8 кг өҥнөөх металлы, 300 солк заему туттарбыта.

Аҕа дойдуга сэриитин кэмигэр оҕолор улахан дьонунун тэҥнэ стахановецтыг үлэлэспиттэрэ. Ол курдук 1943 сыл М.Старостин, Е.Москвин, А.Картузов, Д.Слепцов, Владимирова ИБСЛКС обкомун, үөрэх, сир онгоһуутун наркомнарын грамоталарынан наҕараадалаһыммыттара.

Уорда оскуолатын пионеры Сима Сергеев 1942 сыл бэс ыйын 22 күнүгэр колхуос баайын көмүскээн, уодаһынаах бандыыт илиититтэн тынаа быстыбыта. Кини аата 1988 сыл тохсунньу 28 күнүгэр В.И. Ленин аатынан Бүтүн Со-йуустаагы пионерскай тэрилтэ Бочуотун кинигэтигар киллэриллибитэ.

1946 сыл Чурапчы ситэтэ суох орто оскуолатын 14 пионеры тэрөөбүт кыраайы үөрэтэр

3739 №-дээх пионерскай-туристическай этэрээтинэн экспедицияга туруммуттара. Салайааччынан В.С. Соловьев – Болот Боотур этэ.

Хайахсыт оскуолатыттан Иннокентий Дмитриевич Егоров көбүлээһининэн 1950-1960 сылларга туристическай поход тэриллэн үлэлэспитэ. Кинилэр былыргы кыыллар унуохтарынан сэргэ мизэллэх хайаттан туй хостоон, оскуолага аҕалбыттара. Ити курдук пионердар куустэринэн оройуон оскуолаларыттан элбэх сыаналаах экспонаттар Чурапчы кыраайы үөрэтэр мусуойугар муньуллубуттара.

1958 сылтан оскуолаларга пришкольной участваттар, тыһынаах мунуктар тэриллэн үлэлэспиттэрэ. 1959 сыл үлэ-сигиһилэрин иһин хас да пионер, ол иһигэр Тина Дьячковская, Вана Захаров Москвага Норуот хаһаайыстыбатын ситиһилэрин быыстапкатыгар баран кэлбиттэрэ.

1968-1970 сс. В.И. Ленин 100 сылыгар аналлаах дьаһалларга көхтөөхтүк кыттыбыттара. Оскуолаларга КИД (клуб интернациональной дружбы) атын дойдуга оҕолорун кытта суруйсуу, кинилэр дойдуларын историятын үөрэтин тэриллэн үлэһиттэрэ. Байыаннай-патриотическай иитингэ «Зарница», «Орленок» оонньуулар, «Албан аат» уруоктара ытыллаллара.

Улуу Кыайы 30 сыла өрөгөйдөөхтүк бэлиэтэммитэ. Пионердар дьыалэрин иһинэн үлэһиттэр «Кыһыл суолдуйттар»

куруһуок чилиэннэрэ биир дойдутаахтарын Аҕа дойдуга сэрии кыттыһылаахтарын, тыл үлэһиттэрин тустарынан матырыйааллары хомуйбуттара.

Тыһыла үлэлээн мэтээллэринэн наҕараадалаһыммыт пионердар тустарынан «Үлэ мэтээлэ» диэн альбом онгоһуллубута. Дирингэ истребитель-лечник И.С. Эверстов, Хатылыга Е.Д. Дождуреп паарталара олохтоммута, «Эр санааланы» хосторо аһыллыбыттара. Хатылытаагы «Комсомол албан аата» мусуой улам байытыллар.

1980 сыл «Ким да умнулубат, тух да умнулубат» девизинэн «Кыһыл суолдуйттар» куруһуоктара үлэһиттэр, эйэ иһин охсуһууга аналлаах пикет, дьаарбанкалар, БАМ-ы тутуучуларга баһымыллары ытты у.д.а. дьаһаллар ытыллаллара.

1988-1989 сс VII-с слет түмүгүнэн сана баһааннаах тахсар, оҕо хамсааһыныгар уларыта тутуу барар. Оскуолаларга пионерскай тэрилтэлэр 1991 сыллаахха диэри үлэлээн кэлбиттэрэ. Улууспут пионерскай хамсааһынын хаамытын комсомол райкомун оскуолага отделын сэкирэтээрдэрэ, пионер дьэһэтин үлэһиттэрэ килээн-саҕалаан ытталлара. Пионерскай тэрилтэлэр үлэһиттэригэр күүстэрин-күдэхтэрин биэрэн үлэлэспит кизин туттар баһаатайдарытынан Р.Р. Абрамов, И.И.Окоёмов, А.С. Чичигинарова, Е.Ф. Захарова, М.В. Сивцева буолаллар. Аҕаларын суолун саллаан, пионерияга өр

сыл үлэлэспит К.В. Харитонova, И.Р. Васильева, үйэ чиэспэрэ олоҕун анаабыт Р.И. Коркина, Е.Д. Монастырева, А.Н. Коркина, Е.Н. Калачева, Е.И. Осипова, Л.А. Картузова у.д.а. буолаллар.

Пионер, комсомол суох буолууга хайа эрэ өттүнэн үүнэр көлүөнэни иитингэ охсуулаах буолбута. Урукку кэм оҕолоро октябреноктан саҕалаан, пионерга, комсомолга тийэ үүнэн, биир өйгө-санаага итиллибиттэрэ. Оҕолору түмэргэ анаан, Саха сиригэр туспа бырайыак онгоһуллубута. 1992 сылтан саҕалаан, Чурапчыга «Кэскил» оҕо уопастыбаннай холбоһуга оскуолаларга тэриллэн барбыттара. Хадаар орто оскуолатыгар «Сыккыс», Амма орто оскуолатыгар «Айылгы» пионерскай этэрээттэр, ЧРОСИО-га «Коркинец» о.д.а. оскуолаларга оҕо тэрилтэлэрэ баар буолбуттара. 2002 сылтан үөрэнээччилэр сүбэлэрэ үлэлэспитэ. Кэлин РДШ (Россияга оҕо хамсааһына) баар буолбута.

2022 сылтан «Инникилэр хамсааһыннара» («Движение первых») Россия үрдүнэн оҕо хамсааһына билигин кизин хабааннаахтык үлэһиттэр.

Үлэбит түмүгэ — кинилэр кыайыларыгар

Оҕону итии. «Снежный барс» байыаннай патриотической кулууп салайааччытын Петр Назарович Егоровы кытта сэнэргэстибит.

Марфа ПЕТРОВА

Кэлэн иһэр Аҕа дойду көмүскээччилэрин күнүгэр сөп түбэһиннэрэн, Д.П.Коркин аатынан Чурапчытааҕы спортинанай интэринээт-оскуола байыаннай-патриотической кулуубун салайааччытын, СӨ Спорт уонна физкультурта туйгунун, «Өрөспүүбүлүкэ 100 бастыг учууталлара» бириэмийэ хаһаайынын Петр Назарович Егоровы кытта үлэтин-хамнаһын сүннүһүнэн сэнэргэстибит.

● ● ● Петр Назарович, кэпсэтин сиринэн, бэйэни билиһиннэригиттэн саҕалааха...

● ● ● Мындааҕайыттан төрүт-тээхпин. Дьокуускайдааҕы педагогической училищени 1997 сыллаахха, онтон 2006 сыллаахха Чурапчытааҕы спорт институтун кэтэхтэн үөрэнэн бүтэрбитим. Идэбинэн физкультурта уонна ОБЭР(Основы безопасности и защиты родины) учуутала буолабын. Д.П. Коркин аатынан спортинанай интэринээт-оскуола 2004 сылтан үлэлибин. Аармыйаҕа сулууспалаабыт буолан, улахан кылаастарга ОБЖ урогун биэрбиттэрэ. Онон ОБЖ уонна физкультурта учуутала буолбутум. Икки сыллааҕыта Чурапчытааҕы институтка ОБЖ-га идэм таһымым үрдөспүтүм. Сүрүн үлэм таһынан Д.П.Коркин аатынан Чурапчытааҕы спорт интэринээт-оскуола байыаннай-патриотической кулуубун салайабын. Мантан сиэттэрэн билиһиннэрдэххэ, аҕам Назар Назарович Егоров Мындааҕайыга Амма орто оскуолатыгар отучча сыл үлэлэбита. Кини уол оҕону итинигэ сүрүн болломтотун уурбута. 1972-1992 сылларга алын байыаннай бэлэмнэнии (НВП) учуутала этэ. Бу урогу суох онорбуттарын кэнниттэн, Урун Уолан предмети ыштар буолбута. Онон аҕам үлэтин салдааччы буолабын дииэн кини тутта этэбин.

Оттон дьэ кэргэним туһунан билиһиннэрдэххэ, кэргэним маҕайыһыгга үлэлиир, үс оҕолоохтот. Икки улахаабыт — уолаттар, билигин устудуоннуу сылдьаллар. Оскуолаҕа үөрэнэр кэмнэригэр сүүрүүнэн дьарыктаммытара. Кырабыт, кыысыт, 3-с кылааска үөрэнэр, волейболлурун сөбүлүүр.

● ● ● Үгэскэ кубулуйбут «Снежный барс» байыаннай-патриотической күрэххэ Чурапчы улууһа инники күөҥгэ сылдьар. Интилээччилэриг туһунан итинигэ ситиһилэригиттэн сырдата түс эрэ.

● ● ● Биһиги кулууппутугар

● Петр Егоров интилээччилэрин кытта, хаартысчалар дьоруой тусарыысыттан ытыгыһыгар

икки бөлөх баар. «Факел» улахан оҕолор бөлөхтөрүгэр 14-15 оҕо уонна «Кыым» кыралар бөлөхтөрүгэр 7-с кылаас үөрэнээччилэрэ (кылаас сал. Антон Фомин) сылдьаллар. Сүрүннээн олохтоох оҕолор дьарыктаналлар. Биллэн турар, оҕолор бары спордунаан күүскэ дьарыктаналлар. Ол да буоллар, биризмэ булан, иллэн кэмнэригэр кулуупка кэлэн эрчиллэлэр — автоматты хомуйаллар, ниталлар, ыһаллар. Улахан күрэхтэргэ кыттарбытыгар кинилэрин дьарыктанааччыбыт. Бу болаары турар оскуола иһинээҥи строевой көрүүгэ бары кэриэтэ кылаастарыгар хамандыр буолуохтаахтар. Кулууппутугар сыл айыы саҕа оҕолор сэргээн, киирэн иһэллэр. Быйыл 4 оҕо номнуо оскуоланы бүтэрэллэр: хамандыр Антон Иванов, Тина Катакинова, Саша Окочешников, Эрчим Филиппов.

Ситиһилэртэн сүрүннэри билиһиннэрдэххэ, оҕолор «Снежный барс» байыаннай-патриотической күрэххэ сылын айыы ситиһилээхтик кытталлар. Ол курдук, 2013, 2014, 2015 сылларга улуустааҕы түһүмэхтэргэ кыайыылааһынан тахсыбыппыт. Ити сылларга Илин эгээрдээҥи түһүмэххэ эмиз бириистээх миэстэлэри ылбыппыт. Ааспыт сылга улууска, өрөспүүбүлүкэҕэ бастаан, Москва куоракка Алагино байыаннай горнизонига бүтүн Арассыйатааҕы «Победа» байыаннай-спортивной оонньуулар финалларыгар киирэн, 87 регионтан 14-с миэстэ буолары ситиспиппит. Төһө да кыайыыга дьулуустарбыт, бастагы кыттыгыга куһаҕана суох көрдөрүү дии саныыбын. Онтон бу күһүн алтынныга Дьокуускай куоракка ытыллыбыт «Аҕа дойдуну көмүскээччи» байыаннай-спортивной күрэххэ бастаабыттар. Манна Чурапчы интиһилэҥи оскуолаҕа уопсай сүүмэрдэммит хамаандата кыттыбыта. Ону таһынан үөрэнээччилэриг ОБЖ уонна физкул-

туура предметигэр улуустааҕы олимпиадаларга ситиһилээхтик кыттан, өрөспүүбүлүкэҕэ тийээн миэстэлэспиттэрэ.

Бу күнүгэр Дьокуускайдааҕы кадеттар интэринээт-оскуолаҕа күүскэ кубулуйбут «Армейский городок» байыаннай-патриотической бэстибээл буолаары турар. Манна сэттэ оҕоҕо наҕараада туттарарга ыгырыы кэлэн үрдүбүтэ: мин 5 үөрэнээччибэр уонна Чурапчы орто оскуолатын уонна гимназиятын үөрэнээччилэригэр. Онон бэстибээлгэ бараары бэлэмнэ сылдьабыт, таарыйа, Аҕа дойду сэринитигэр аналлаах ырыа күрээр кыттыахпыт.

● ● ● Инникитин үлээбэр тугу былаанныгыт?

Тохсунньу 30 күнүгэр 7-8-с кылаас үөрэнээччилэригэр улуустааҕы «Кыайы утумнаач-

чылар» күрээҥи тэрийбиппит. Бу бырайыагы нуучча тылын учуутала Антон Фомин, история учууталлара Владимир Прокопьев, Дмитрий Катакинов уонна мин буолан толкуйдаан олоххо киллэрбиппит. Күрэх түөрт түһүмэҥинэн ытыллыбыта.

Уопсайа 15 хамаанда кыттыбыттан, биһиги оскуолабыт 7-с кылааһы үөрэнээччилэрин «Кыым» хамаандата үс көрүҥгэ бастаан, биһиргэр 2-с миэстэни ылан, уопсай түмүгүнэн кыайыылаах аатын ылбыта. Бочуоттаах иккис миэстэ Төлөй орто оскуолатын, үһүс И.М. Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолатын хамаандалара буолбуттара.

Бу күрэхпит аан бастагытын ытыллыбыт буолан, өрөспүүтүн бэйэбит күүспүтүнэн итинэн төрөппүт кэмнэҕэ көмөлөһөн, оскуолабыт салалтата

өйөөн уйунубут. Инникитин улуустааҕы үөрэх салалтатын сыллааҕы былааныгар киллэртээр баҕалаахпыт.

Ону таһынан быйылгы «Снежный барс» куонкурус Мындааҕайы оскуолатыгар аҕам, үлэ бэтэрээм, РСФСР Үөрэхтээһинин туйгуна Назар Назарович кэриһигэр анаан ытыллыаары турар. Онон бэлэмнэ сылдьабыт.

● ● ● Патриот киһи дииэн эн өйдөбүлүгэр?

● ● ● Патриот буолуу дьэ кэргэнтэн саҕаланар. Оҕону кыра эрдэбиттэн дойдутун, дьонун ытыктыыр, таптыыр, бэриниллээх, кыаммат, кырдыаҕас дьонго көмөлөһөр, көмүскэлэр тына иитэн таһаарыахтаахпыт. Ханна да түгэнтэ, ыксаллаах быһыыга-майгыга түһэн биэрбэккэ, үтүө, хорсун киһи хаачыстыбаларын кыра сааһыттан иһэриннэҥинэ, патриот киһи буолан тахсарыгар эрэнэбин. Ол иһин төрөппүт оруола улахан суолталаах.

● ● ● Физкультурта учуутала буоларыг быһыытынан, оҕолор спортка көрдөрүүлэрин хайдах сыаналыгыт? Билигин кэмгэ оҕолор доруобуйалара мөлтөх дииэн этэллэр.

● ● ● Оннук кыһалҕа баар. Информационнай технология сайдыытыттан оҕолор эрэ буолбакка, бары да кэриэтэ төлөпүүнүгэ, гаджетка убаһныбыт, хамсаныы аҕыйаата. Бу, биллэн турар, доруобуйа охсоро биллэр. Биһиги оскуолабытыгар бу кыһалҕа күүскэ турбат. Физкультурта урогун таһынан оҕолор күнүгэ иккитэ дьарыктаналлар (кыра кылаастар биридэ). Ол да үрдүнэн кыра кылаастарга бэйэлэрин саастарыгар улахан ыйааһыннаах оҕолор бааллар.

● ● ● Булка-алка төһө сыстабаскыныт?

● ● ● Булдунаан үлүһүйбөппүн. Дьэ кэргэнинэн тыаҕа тахсан сынньанан, сайын оттоон кэлээччибит. Ааспыт күһүн дьэ кэргэммин кытта Сочига сынньанан кэлбиппит.

● ● ● Петр Назарович, кэпсэниг иһин махтаабын. Инникитин да үлээбэр-хамнаскар ситиһилэри баҕарабын.

● ● ● Махта! Түгэнинэн туһанан, кэлэн иһэр Аҕа дойду көмүскээччилэрин күнүнэн бары эр дьону, уолаттарбытын, кырдыаҕас убайдарбытын, эһэлэрбитин ээрдэлибин! Кытаанах доруобуйаны, чөл олоҕу баҕарабын! Ону таһынан Анал байыаннай дьайыыга сылдьар уолаттарбыт дойдуларыгар ытык эстэрин төлөөн, этэнтэ эргиллэн кэлэллэригэр баҕарабын.

Байыаннай госпиталга сулууспалаабыта

Кыайы 80 сылын көрсө. Нуучча кыыһа дьон-сэргэ доруобуйатын эмтээн,
Чурапчы олохтоохторун кутун туппута

Наталья ЗАХАРОВА

Хааным баран, ханна баарбын
Дойдун улуу-умнаабын,
Госпиталга мин сытарбын,
Өйдөөн үһэ тыынабын.
Кыраадыстым дуу-угуттуу,
Сыстарам, тууу саныгыым?
Ойуор анныа дуу, утуктуу,
Миһигин тобо маньыгыым?
Аһынаабын дуу, эдэрбим?
Хайыахтыным! Саллааппын!
Төһө да кыбыллыттарбын,
Өсөө да тыгыннаахпын!

Дьуон Дьаҥылы

"Центральная" ГОС – Чурапчы нэһилиэгин биһир интернациональной дьэс кэргэтэрэ олохтор түөлбөтэ буолар. Ол курдук, "Ырыа Тумуска" Чурапчы биһир бастыҥ маллара – Александр Иванович, Татьяна Викторовна Антипиннар, Сергей Афанасьевич, Надежда Георгиевна Захаровтар олохтор. Ефимов аатынан уулуссада Василий Васильевич Лемешев, Антонина Федоровна Васильева, Александра Никитична Винокурова олохторуттара.

Биһиэхэ Күөрэгэй Алааһын үрдүгэр олохтор Василий Васильевич Лемешев Чурапчы дьуоно бары "Папа Васяттан" атыннык ааттаабыт этилэр. Мин кэргэммин билэр буолан, алтыһар, кэпсэтэр этилэр. Оттон киһилэри кытта кэксэлээх олохтор Александра Никитична Винокурова биһиэхэ барыбытыгар "Тетя Шура" этэ. Мин түөлбө салыааччыта буола сырыттаахпына, малларга сотору-сотору сылдыар этибит, аны быһбар кэмгэр Наталья Трофимовна Гуляеванын агитатор буолан, хас биһирдэи малга киһирэн тахсар этибит. Онно сырыттаахха, куруутун үөрэ-көтө көрсөр, олуттаабыт да буоллар, үчүгэйдик сахалыы кэпсэтэр этэ. Сүрдээх сэргэх көрүнгээх, кыра угуохтаах нуучча эмээхсинэ сырдык санаалаах, кэпсээннээх киһи быһыытынан мин өйбөр-санаабар хаалан хаалбыт. Кыыһа Клара Петровна кэргэнэ Василий Гаврильевич Яковлев кэргэммин Иннокентий Еремеевич Захаровтың лесопункта уһундук биһиргэ үлэлээбит буолан малды үөрэ-көтө көрсөр этибит, бырааһынныктарыгар ыгыран малдыттырыбыт.

Александра Никитична Ключкина сэттиннэ 17 күнүгэр 1918 сыллаахха Свердловской уобалас Реж куоратыгар Ключкиннар дьэс кэргэннэ төрөөбүтэ. 1935 сыллаахха сэттэ кылаастаах оскуоланы бүтэрэн баран, "Кыһыл Кириэс" бүтүн Сойууһаабы уопастыба сүннүһүн медсестэрэлэр уонна санинструктордар куурустарыгар үөрэнэ кирибитэ. Үөрэбин бүтэрэн баран, Свердловский куоракка кырдыадастары көрөр дьэсэ үлэлээбитэ. 1941 сыл Ленинскэй комсомол кэксэти-

илинтэ-атааҥа суох буолбут саллааттары арыаллаан, көрөн-истэн, эмтээн-томтоон Сэбиэскэй Сойуус араас мунуктарыгар, дьэсэлэригэр тиздэн биһир үгүс командировкада сылдыра. Ол курдук кини барыта 16-та командировкада сылдыбыта. Самарканга, Ташкентга тийэ арыаллаабыта. 1943 сыллаахха ыраах, хоту Саха сиригэр ырааханньык бааһырбыт Аммосов Николай диэн байыаһы дойдутугар арыаллаан тиздэргэ уолуттаах медсестэрэ Александра Ключкина сору-дахтаабытара. 1943 сыллаахха ыраах Саха сиригэр контузиялаах Николай Аммосов диэн байыаһы Нам оройуонугар

А.Н. Винокурова кэргэнинин П.Д. Винокуровтың, Хаалтыска дьэс кэргэн тус архымыттан ыппытына

гэр кирибитэ, тизилтэтин биһир бастыҥ комсомолката буолан, уопастыбаннай олоххо көхтөөхтүк кыттар. Аҕа дойдуну Улуу сэриитэ саадалааһын кытта, тимир суол тийэр сирдэригэр эвакуациялыыр байыаннай госпиталлар тизиллэн барбытара. Свердловский уобаласка 1941-1945 сылларга барыта 161 байыаннай госпиталь үлэлээбитэ, оттон Свердловский куоракка 49 госпиталь баара. Бу госпиталларга Арҕаа фронтта ырааханньык бааһырбыт, контузиялааһыт, илиилэрин-атахтарын сүтэрбит, көрөллөрүттэн маппыт байыастары аҕааллара. Александра сэрии саадалааһын кытта, Свердловский куорат 414 №-дээх госпиталыгар медсестэрэнэн кирибитэ. Бу госпиталь Свердловский куорат биһир бөдөн госпитала этэ. Бастагы бааһырбыт байыастары 1941 сыл от ыйын 12 күнүгэр аҕаалыттар. Госпиталга барыта байыаннай бэрээдэк этэ, эмчиттэр бары байыаннай сулууспалаах этилэр. Түүннэри-күнүстэри байыаннай эшелонунан тизиллэн кэлбит бааһырбыт саллааттары, офицердары сыннааһы билбэккэ көрөллөрө, бэрээбэскииллэрэ, эмп-томп биһирэллэрэ. Сэриигэ бааһырбыттар олохторун өрүһүгэр, үтүөрэн фронтта төннөллөрүн хааччыйаллара. Александра Ключкина байэлэрэ сатаан айаннаабыт, хараҕа,

медсестэрэнэн үлэлээбитэ. 1959-1971 сылларга Кытаанах балыһатыгар, дьыссаакка медсестэрэнэн үлэлээбитэ. Александра Никитична Нелунова Анастасия Никифоровнаны кытта Кытаанахха бастагы оҕо дьааһылаларын аспыта. 1975 сыл бочуоттаах сыннааһы тахсыбыта, 1987 сылтан үлэ бэтэрээнэ.

Ити курдук, Александра Никитична Чурапчы оройуонун доруобуйа харыстабылыгар отуттан тахса сыл үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ. Кини үлэ, тыыл бэтэрээнэ, "1941-1945 сс. Аҕа дойдуну Улуу сэриитин сылларыгар килбиэннээх үлэтин иһин" уонна Улуу Кыайы үбүлүйдээх мэтээллэринэн, үлэлээбит тизилтэлэрин, нэһилиэк, оройуон салалталарын Бочуотунай грамоталарынан элбэхтик наараадалааһыта.

Кини 1941-1943 сс. байыаннай госпиталга үлэлээбитин учуоттаан, улуустаабы бэтэрээннэр Сэбиэттэрин туруорсуутунан, Улуу Кыайы 55 сылыгар "Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии бэтэрээнэ" даҕастырыанньаны туппута.

1945 сыллаахха Александра Никитична Петр Дмитриевич Винокуровы көрсөн мал буолбуттара. Кэргэнэ 1920 с. муус устар 24 күнүгэр Чурапчы оройуонун Хатылы нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Чурапчы аҕыс кылаастаах оскуоланы ситиһилээхтик үөрэнэн бүтэрбитэ. Аҕа дойдуну сэриитигэр баҕа өттүнэн барбыта, доруобуйатын турутунаан сыйыллан кэлбитэ уонна күүһэ, кыаҕа тийэринэн тыылга үлэлээбитэ. Сэрии кэнниттэн Сылган, Түөһү колхозтарыгар ферма биригэдьириинэн үлэлээбитэ. 1956-1968 сс. Кытаанах нэһилиэгин колхозтарыгар ферма биригэдьириинэн, тутуу биригэдьитигэр болуотунуугуна үлэлээбитэ. Кини биригэдьириинэн үлэлэир сылларыгар Кытаанах нэһилиэгин "Ньээмнэ-эһий", "Нама", "Ньууру" фермалара оройуонна, өрөспүүбүлүккэ биллэр бастыҥ үлэлээх буолбуттара. 1968-1976 сс. Субуруускай аатынан соп-

хуос Кытаанахтаабы отделеитыгар завхотунан, Чурапчытаабы ас-үөл кэмбинээтин иһинэн приемщигынан үлэлээбитэ. Петр Дмитриевич үтүө суобастаах үлэ "1941-1945 сс. Аҕа дойдуну Улуу сэриитин сылларыгар килбиэннээх үлэтин иһин" мэтээлинэн, колхозтар, сопхуос Грамоталарынан бэллэтэммитэ.

Винокуровтар түөрт оҕолоруттара: 3 кыыс, 1 уол. Александра Никитична 2013 сыллаахха 94 сааһыгар ылдыан күн сириттэн барбыта.

Петр Дмитриевич балта – ССРС уонна РСФСР үөрэтирин туйгуна, СӨ үтүөлээх учуутала, Чурапчы улуусун Бочуоттаах олохтооҕо Людмила Михайловна Винокурова саҥаһын туһунан манньык ахтан суруйар: "Саҥаһым барахсан миэхэ наһаа истиг сыһыаннааҕа. Хара барыар диэри биһигини оҕотун курдук көрөрө. Кэргэн тахсыбыппар убайбынаан Петр Дмитриевичтың тэрийсиптэрэ аҕай. Этиннэһинан куруук хааччыйаллара. Мин ылдыбыппар саҥаһым нэдиэлэ курдук оҕолору көрсүбүтэ. Чурапчыга арҕаа баска олохтор, биһиэхэ интэринээт-оскуолада оҕолорго бөтүнүнэн сатым үүт аҕалара. Биһиги наар кинилэргэ сылдыар этибит. Саҥастын наһаа күндүтүк саныбын, ахтабын. Оччотооҕу сэрии сылларыгар, сэрии кэнниттэн чэпчэкитэ суох олох олохтор, сырдык санаатын сүтэрбэтэҕэ, дьонно наһаа истиг сыһыаннааҕа. Ол да иһин 4 оҕолорго үлэһит буолан, дьэс-уот тэринэн олохторун көрөн, сизинэр тапталларын билэн дьоллоохтук олохтута."

Сэрии сылларыгар байыаннай госпиталга үлэлээбит Александра Никитична Винокурова (Ключкина) төһө да олохтор ыраахтарга көрүстэр, толлубат санаатынан, эмчит быһыытынан үтүө өйдөбүлү хаалларан, Чурапчыны иккис дойдун оҕостон ыал буолан, оҕо төрөтөн дьуон олох олохтута. Билигин кини олохун оҕолоро, сизинэрэ, хос сизинэрэ аатталлар.

А.Н. Винокурова үлэтин кэмгэр.

Тыйаатыр историятын кэнэтиспит талааннар

Култуура. Б.Васильев "Манна чуумпу сардангалар..." пьесата тылбаастанан, Чурапчытаабы норуодунай тыйаатырга икки төгүл туруоруллубута

Мария ГЕРАСИМОВА-СЭНГЭЭРЭ

Улуу Кыайы 30 сыла буолар 1975 сыла үүммүтэ. Мин Илин Сибирдээби култуура институтун үөрэнэн бүтэрэр дипломнай үлэм бу тигинээн кэлбитэ.

Туох айымньыны туруорар-быны дьэн санаа бөдөҕө түһэн баран, хайдах эрэ сэрин тиэмэтин талар ордук буолууһу дьэн түмүккэ кэлбитим. Улан-Удэ сизэссийэбэр бара сылдьан, киинэ тыйаатырыгар Б.Васильев "А зори здесь тихие..." киинэтин көрбүппүт. Бу пьесатын көрдөөн булан ылбытым уонна дойдубар кэлэн баран, киинэти тылбаастаахха себүй дьэн хас да күн санаа баттыга гына сырыттым. Оччолорго учууталбыт, суруйааччы Феоктист Софронов кыраайы үөрэтэр мусуойга үлэлиин сылдьара. Киинэ тылбаастытын билэр буолан, дьэ учууталбыттан көрдөһүүхүбүн дьэн санаа киирэн, туох баар хорсуммун киллэрэн көрдөспүтүм. Аны дипломнай үлэбин туруорар күнүм олус ыгым этэ. Иннэ гынан "Төһө кыалларынан түргэнник тылбаастаа" дьэн көрдөспүтүм. Учууталым барахсан омунаахтаахха, икки хас күнүнэн бүтэрэн ажалбыта. "Олох ыксыыр дьэн түүн хойукка дьэри олорон тылбаастаатым", — дьэбитэ. Сүрдээх судургу, көнө сүрүннээх киһи. Мин наһаа үөрбүтүм. Оччолорго төлөбүр эгин дьэни түһэн да баттаппаппын, таах махтаным эрэ. Пьесабын ылан баран аны оонньуур дьоммун сүмүрдээһин уонна тылга киллэрэн репетицияга ыгырар түбүккэ түстүм.

Худуоһунуук Василий Николаевич декорациябытын олох астык гына оҕорбута: Маскировкалыыр сизэксэ, хаххалана собуу баанньык, ол кэминээди плакат, сытан эрэ ытылаһарга сөптөөх үрдэллэр. Сороҕор олох буолаллар, сороҕор булгуннаах оруолун толороллор.

Оччолорго бытовое кэмбинээккэ үлэлиир Анастасия Иванованы көрдөөн, Маргарита Осянина оруолун толорторбутум. Анастасия Петровна — Хаҥалас Уулаах Ааныттан төрүттээх. Чурапчытаабы быткэмбинээккэ кистэниһэнтэн саҕалаан, ателы сьезидиссийн-гэр тийэ үүммүтэ. Киинэ "Үлэ Албан аата" 3-с истипээннээх уордьян хаһаайына. Чурапчы улууһун Бочуоттаах олохтооҕо буолбута. Чурапчыга 26 сыл үлэлээн баран, 1989 с. Покровскайга барбыта.

Дипломнай үлэбин тутуары, Улан-Удэттэн, култуура институтуттан эдэр бурят учуутал кэлбитэ. Олох билбэт ыраактан

«Манна чуумпу сардангалар» пьеса артыыстары. Халартыскалар дьоруойдар тус архыптарыттан ытыллына.

эрэ көрөр киһим буолан биэрбитэ. Дьонум бары тэрилтэлэртэн хомуйсан саҥа кэлэн оонньуулар. Эчи пьесабыт да трагическай ис хоһооно уобараһы айарга саҥа оонньуур дьонго уустуга сүрдээх. Наһаа хорсундук сананан туруорбуппун билигин сөбөбүн. Бурятия институтуттан кэлэн дипломнайбын тутуохтара дьэн түһэн да баттаппакка сылдьар буоллабым. Киһибит билэр айымньыта буолан, ырытым бөдөнү ырытта. Оччолорго актуальнай пьеса. Түөрдү туруорбутутар махтал!

Олох сахалы айымньыны туруорбаккабын дьэн онно кэмсиммитим. Ол эрэри сыллар аастахтары аайы, нууччалы репертуары туруоран, эмиэ да тыйаатыр репертуарын байыппыт эбиппит дии саныбын.

Иккис туруоруу 1979 сыллаахха норуодунай тыйаатыр 10 сылыгар Алексей Шеломов худуоһунуук быһытынан үлэлээбитэ. Бу пьеса Чурапчыга икки төгүл туруоруллан, нуучча драматургу айымньытын сахалы саҥардан оонньообуппунт эмиэ да умнуллубат түгэн эбит дьэн, сааһыран олорон, оччотооҕу көлүөнэ ыччаттарбар уонна артыыстарбар махтанаары, улуус хаһматын нөҕүө кэпсиргэ холоннум. Васков оруолун тыйаатыр артыыһа, СӨ култууратын туйгуна Петр Сидорович Попов оонньообута. 1959 с. "Социализм суола" хаһыакка эппизеттир сэкирэтээринэн үлэҕэ ылбыттара. Суруналыстыканы кэтэхтэн үөрэнэн бүтэрбитэ. 1983 с. бочуоттаах сынныалайга тахсыар дьэри, быткэмбинээккэ фотограбынан үлэлээбитэ.

Майор оруолун Декабрист Семенович Тихонов толорбу-

та. Киинэ 1971 с. "Бэриниһээх сулууспатын иһин" мэтээлинэн наҕараадаламмыта, 2015 с. "Чурапчы оройуонугар үтүөлэрин иһин" 3-с истипээнэ бэлиэлээх. 1961 с. Пермнээди үрдүкү команднай техническай инженернэй училищени бүтэрбит. 1964 с. Сэбиэскэй армия офицерскай састаабар сулууспалаабыт. ССРС Сэбилдэниһээх күүстэригэр 15 сыл, 8 ый үлэлээбит. 1976 с. Чурапчыга Ис дьыала уорганыгар оперативнай үлэҕэ ылыллыбыта. Орто оскуолаҕа байыаннай-патриотическай иитингэ үлэлэспитэ. "Якуткомэнерго" операторынан, РБК экспедиторынан, Чурапчытаабы ДОСААФ бэрэссэдээтэлинэн, администрацияга хаһаайыстыбаннай чаас исписалиһинэн үлэлээбитэ.

Кириянова оруолун Зоя Николаевна Борисова (Местникова) оонньообута. Киинэ бу уобараһы икки туруорууга иккиһэнэригэр толорбута. Билигин "Бүтүн Россиятаады нэһилиэнньэ перепиһин ытытыга үтүөлэрин иһин" мэтээллээх. 2002 с. Россия Наскомета "Бүтүн Россиятаады нэһилиэнньэ перепиһин ытытыга көхтөөх кыттытын иһин" бэлиэ хаһаайына. 1968 с. Чурапчы орто оскуолатын бүтэрбитэ. 1986 с. Иркутскайдаабы учетнай-кредитнэй техникуму бүтэрэн, бухгалтер идэтин баһылаабыта. 2000 с. Новосибирскайдаабы судаарыстыбаннай экономика уонна управление академиятын бүтэрэн, экономист идэтин баһылаабыта. Үлэтин 1968 с. "Субуруускай" сохуос Болонготтоогу отделениегыгар ыанньыксытынан саҕалаабыта. Уопсайа 34 сыл үп-харчы эйгэтигэр үлэлээтэ.

Икки оҕолоох, сизинэрдээх. Зоя Николаевна сүрдээх дуоспуруннаах, өрүү кыһаллан-мүһэллэн репетицияга сылдьара уонна оннук эппизетинэстээхтик оонньуура.

Лиза Бричкина оруолун 1979 с. Марфа Петровна (Монастырева) Парфенова толорбута. 8 кылаас кэниһтэн Төһүлүтээби профтех. училищени 1974 с. бүтэрэн, кистэниһэн идэтин, 1978 с. Ростов-на-Дону куоракка кырыһы маастара идэтин баһылаан, Үөһээ Дьааһыга, Чурапчыга идэлэринэн үлэлээбитэ. Кэлиһи сылларга Кытаанахтаабы "Ньургуйаана" уһууаанга иитээччи көмөлөөччүтүнэн биэсийэҕэ тахсыар дьэри үлэлээн баран, "Алмазкредитсервис" кредитнэй кэпэрэтиникэ аҕынан үлэлээбитэ. 3 оҕолоох, элбэх сизинээх.

Евгения Комелькова оруолун 1979 с. Марианна Николаевна Яковлева оонньообута. Киинэ СӨ үөрэхтээһинигэ үтүөлээх үлэһитэ, РФ норуотун үөрэхтээһинин туйгуна, Чурапчы улууһун оройуоннаабы Сэбиэтин 2,3,4 ынырыларын дыкутаата, ВПС РФ "Педагогическай үлэтин норуот билиинитэ — Улуу Россия учуутала" мэтээллээх, СӨ "Гражданскай килбизин" бэлиэлээх.

1979 с. Дьокуускайдаабы педучилище начальнай кылаас учуутала идэтин бүтэрбитэ. 2003 с. СВУ оскуолаҕа киириэн иннинээди үөрэхтээһин саалаатын бүтэрбитэ.

Чурапчыга "Кэскил" уһууаан иитээччитинэн үлэтин саҕалаабыта. 1984 сылтан "Мичил" оҕону сайыннаарар киин сэбидиссийнэн ананан, күн бүтүнүгэ дьэри үлэлиир. Икки оҕо-

лоох, сизинэрдээх.

Бу пьеса саҥа оонньуур дьонго психологическай өтүнэн уобараһы айытыга наһаа ыраактан этэ. Олох сүрэхтэрин баҕаларынан, тэрдьһан оонньообуттара.

Соня Гурвич оруолун -1979-1980с. Чурапчыга "Мичил" уһууаанга адьинийгэр кэлэн үлэли сылдьар Лидия Петровна (Маркова) Баянакова толорбута. Киинэ СӨ үөрэхтэриитин туйгуна, "Золото Якутии" ОАО стипендиата, "Оройуон иннигэр үтүөлэрин иһин" бэлиэ хаһаайына. 1980 с. Чурапчыга кэлэн, "Мичил" дьыссаакка үлэлээбитэ. Кэлин Табаҕаҕа баран, "Кэскил" уһууаанга үлэли олорор. 4 оҕо ийэтэ, элбэх сизинээх. Үөрэх ситимигэр оскуолаҕа киириэн иннинээди саастаах оҕолорго аналлаах ереспүүбүлүкэ, улуус хомурунньуктарыгар бэйэтэ суруйбут хоһоонноро, кэпсээннэрэ, сценкалара, олонхото бэчээттэммиттэрэ.

Норуодунай тыйаатыр тэриллэбитэ 10 сыла

Маргарита Осянина оруолун-1979 с. Екатерина Иннокентьевна Егорова оонньообута. Билигин ССРС үөрэхтээһинин туйгуна, РФ норуот үөрэхтээһинин туйгуна, СӨ үөрэхтээһин сисгизмэтигэр бочуоттаах бэтэрээнэ, СӨ учууталларын учуутала. Орто оскуола кэниһтэн Дьокуускайдаабы педучилищени, 1976 с. Иркутскайдаабы пединституту бүтэрбитэ. Чурапчытаабы "Кэскил" дьыссаакка, 1988 сылтан улуустаабы оскуола иннинээди үөрэхтээһинигэ методиһынан, 2001 с. инновационнай отделга, 2004 с. эбии үөрэхтээһин педагогуна, 2011 с. К.К.Пермяков аатынан педмусуой сотрудингынан үлэлиир.

Төһө да сыллар аасталлар, биһиги норуодунай тыйаатырбыт атаҕар туарыгар сэмэй кылааттарын киллэрибит, биһирдэи-иккиһи да уобараһынан буоллар, тыйаатыр историятын кэнэтиспит үтүө-мааны ыраас дууһалаах, кэрэҕэ, үтүөҕө тэрдьһыһаах, үтүмэн үлэһит мааны талааннарга махталбын тиздэбин! Эһиги хас биһирдигиттэн пьеса турууга тутулуктааҕа уонна ол соругу бары чинэстээхтик толорбуккун. Эһинэ баҕарабын бөдө дуруобуйаны, уйгулаах олоҕу, уһун үйэни! Өрүү бу эдэр мөссүөҥүт курдук кэрэ, олоххо дуулуурдаах, үрдүк таһаарылаах үлэһит үүнэр көлүөнэ ыччаттарга үтүө холобур буола туруохтун дьэн алгыспын тиздэбин!

Хатылылар улуустаабы Олонхо ыһыабын тэрээһинигэр турунуохтара

Анастасия ЗАХАРОВА

Төрөөбүт тыл уонна сурук - бичик күнүгэр нэһилиэкпитигэр биллэр олонхоһуттар А. Н. Кривошапкин - Нуора Өлөксөй 155, М. И. Бельх - Мэхээчэ 145, Г. Г. Иустинов - Ньобойоон уола 125, ыһыах ыһааччы У. Е. Платонова - Уус Ылдьаана 180 сылларыгар аһаммыт "Хатылы нэһилиэгэ - олонхо киэн кизэлитигэр" диэн тэрээһин буолан ааста.

Быйыл улуустаабы Олонхо ыһыаба Хатылы нэһилиэгэр ытылларын, үбүлүйдээх олонхоһуттарбытын дьонго - сэргэбэ, кэлэр үүнэр ычакка билиһиннэрэн сырдатар сорукаах бу тэрээһини ыттыбыт.

Манна культуура управлениетын начаалынньыга Петр Гуляев уонна Дмитрий Попов салаааччылаах Олонхо киинин үлэһиттэрэ кэлэн сүбэ-ама биэрэн, тус санааларын үлэстибиттэрэ дьаһалбыт таһыммын өссө үрдэттэ. Нэһилиэкпит баһылыга Вячеслав Попов аны сайын ытыллыахтаах Олонхо ыһыабын тэрээһинигэр барыбытын түмэн, үлэни-хамнаһы торумнуурга санаа атастаһан, сыалы-соругу туруорда.

«Ньургунун» уһууаан кэлэктиибэ олонхону куолаан толорууларга дьон биһирэбиллэн ылла. Бары ыткытыр киһибит Мария Петровна биһизгэ элбэҥи кэпсээн, көрдөрөн, олонхо киэн кизэлитигэр киирэн, үгүһү билэбит.

Үбүлүйдээх олонхоһуттарбыт олохторун, үлэлэрин туһунан ахтыы оһорон сырдаппыт хаан уруу аймахтара - сизэннэрэ, хос сизэннэрэ тус сыалларын ситтилэр, көрөхсө биллээх кэпсээннэринэн дьону умсугуттулар.

Үүнэр ычаты фольклорга уһууааччы Анастасия Захарова үөрөппит оһолоро Нарыйаана Кривошапкина Нуораттан «Хара дьоруо аттаах Хара Ньургун бухатыыр» уонна Кристина Максимова Бельх «Ала Хотобой» олонхолоруттан толорон, мустубут дьону «Нол» дэтэн сэнээрини ыллылар.

Бу күн олонхону, кыратык да буоллар, бары өйдүүн - санааларын ыһыан, үгүһү ингэрэн тарҕастыбыт. Онон биэр үлүс тэрээһингэ кыттыбыт дьоммутугар, куруук алаады, саламаат аргыстаах «Алгыс» эбэлэрбит түмсүүтүгэр, үйэтигэр устубут дьонго махталбытын тиэрдэбит.

Айымньы

Егор НОГОВИЦЫН - Силис Дьөгүөр

Бүгүн сарсыарда «дьар» курдук тымныйбыт, буолумуна, тохсунньу ый бүтэһик күннэрэ.

Икки эбийиэгим алта кири-лиэһин ыраастаан, хаардарын күрдээн, Ленин проспектинан үһүс эбийиэкпэр баран иһэбин. Уулуссаба дьон толору: ким үлэтигэр, ким үөрэбэр ыксаан эрдэхтэрэ. Утары биир үрдүк унуохтаах эдэрчи киһи иһэр, таңгас-сап мааны, миигин утары көрбүтүнэн иһэр, билэр киһим буоллаба дуу диэн, кы-

Маладьыас

рыа быһынан кыламната истим. Киһим ааһан иһэн доргуччу собуу: «Маладьыас!» - диэтэҥэ үһү. Мин соһуйан, уңа диэки хайбас гынным. «Кими эттэҥэй?» - диэн, кэннибин хайыһан көрдүм - чугас ким да суоха дылы. Дьэ ити миигин эттэҥэ дуу? Урукум буоллар, «дэгдэс» гына түһүөм этэ: «Маладьыас» дэппэтэх ырааттаҥа. Киһини өйдүөхтэн колхоска кирпииччэ үктэһэн, от оттоһон, мас мастаһан аҕай биэрэ-бит да, итинник улаханник, киһи истэр гына эпэт этилэр. Оччолорго сэрии кэнниттэн, үлэһит илии тиийбэт буолан, барыгынныры барытын үлэҥэ таһаараллара, ол аайы барыларын «маладьыас» дии сылдыһыт буоллахтара. Саха сэмэй киһитэ маладьыас диэн хайбабыл мунутуур тылын олох сэдэхтик туттара, олус үөрдэбинэ, астынабына, ону да олус симиктик, аны ханарытан кэбиһиэм диэн сэрэхэ-чийэрэ. «Маладьыас» диэн тылы киһи үксэ истибит буолуох-

таах, ол эрэри аан бастаан кини аатыгар тус иһин этилли-битин өйдүүрэ буолуо дуо? Бастаан мизхэ этиллибит «маладьыаспын» олох умнубалпын. Ол хайдах этэй?

Ол сайын куйаас эрдэ баҕайы түспүтэ. Бэрэ ычактара окко кириэх иннинэ кирпииччэ үктэһинин былаанын толороору, үлэ үөһүгэр сылдыһаллара, Мин күн аайы эдьийбин Таанньаны, убайбын Киэсэни батыһан кирпииччэ сарайыгар барсабын. Биригэдьиридэрэ оскуоланы бүтэрбит обургу уол, Ньукулай Күлэҥэйтэ: «Бу Куоса, кураанах халыыбы да кыайбат эрэри, тугу сыстанны сылдыһабын, дьылээ, мэхэй-таһай буолума», - диир. Мин кулук-халык буолларбын да, барбакка сылдыһабын, үлэлиэх баҕа баһаам.

Уолаттар бадарааннаах халыыптарын сүүрүүнэн тиийэн кирээдэҥэ түһэрэ охсоот, кумах куллубут томторугар кэлэн халыыптарын иһин кумабынан биһэллэр уонна бадараан бырахтара сүүрэллэр. Мин кумах томторун ортотугар олорунан кэбистим уонна халыыпка кумах хайыааччы буоллум. Дьэ, ити курдук, кыайар үлэбин булан, кирпииччэ үктэһэн бүтүөр диэри сырыттым. Биригэдьиридэрэ тоҕо эрэ үүрбэт, наадалаах диэтэҥэ. Биир күн харчы үлэстиитэ буолла, биригэдьири биир-

биир ыһытыр, бары ылан бүтүлэр быһыылаах, үөрүү бөҕөлөрө, мин кытыыга сохсоллон олоробун, санаабар кэтэһэбин, ыксыбын, ытаары гыммыт сирэйбин кистээн хортууспунан саба туттабын. Дьон саңатын истибэт да буолан хааллым, арай ким эрэ ойбоспор анньар, көрбүтүм — эдьийим Таанньа эбит: «Куосаа, эйигин ыһыт-дылар, хамнаскын баран ыл», - диир. «Ол тугуй, хамнас диэн?» - ыйыттым. Эдьийим: «Харчы, харчыгын баран ыла оҕус». Мин ойон туран сүүрэн тиийдим, биригэдьири Ньукулай элбэк баҕайы кумаабы харчыны туттаран кэбистэ: «Үөрүүбүтүн өрүтэ ыстаналаат, дьыбэр тиийэ охсоору сүүрү турдум, кэннибэр эдьийим «Куосаа» диир саңатын истэн хааллым.

Бэрэ куулатыгар турар дьыбэт кирпииччэ сарайыттан наһаа да ыраах эбит. Болодьумардаах дьыллэригэр кэлэрбэр олох абылас буоллум, атаҕым бычыгына быстара буолла, күүх окко олорон сынньана түстүм. Дьыа ол көстөр, ийэбэр харчы биэрдэхпинэ төһө эрэ үөрэр. Сирэйбэр-харахпар саба түспүт көлөһүммүн ырбаахым сиз-бинэн соттобун, икки ытыһым тарбахтара араһыбат гына кумаабы харчыбын хам тулпуттар, туран эмиэ сүүрбүтэ буоллум, күрүө ааныгар олох чугаһаатым, атахтарым кыаһыланан хааллылар, дьыа күрүөтүн аллараа сүллүгэһигэр быарды сытыһан кэбистим.

Ийэм дьыэттэн таһан хос-пос диэки баран иһэн, миигин көрөн соһуйда, куттанна да быһыылаах, сүүрүү былаастаах хааман кэлэ: «Хайа, сыллыый, хайдах буоллун?» - диэт, миигин туруораары күрүө аанын ортоку сүллүгэһин түһэрдэ. Мин абылырым быһыгар: «Ийэ, бу харчы», - икки ытыһар хам тулпут харчыбын утары уунабын. Оо, онно көрүөм этэ — ийэ үөрбүт, махтамыт характары! Ийэм мин аттыбар күрүө сүллүгэһигэр олордо, манан былаатынан көлөһүн буолбут сирэйбин сотто, миигин сылаас ныйлбэгэр сыһыары тарта, төбө-бүн имэрийдэ, сүүспүтүн сылаан ылла уонна симиктик да буоллар, иһиллэр гына: «Оҕом, маладьыас», - диэтэ. Миигин үөрбүт характарынан сылаас баҕайытык көрөн ылла, хап-хара характарыгар уу бычыгыраан тахсыбытын былаатын мунугу-нан сотуна. Ити курдук төһө өр олорбулпун өйдөөбөппүн. Онтон ити ийэбиттэн ылбыт «Маладьыаспын» олох умнубакка, бачча сааспар диэри сырытта-бым.

Бу сарсыарда аттыбынан ааспыт билбэт киһим тоҕо маладьыас диэбитэ буолуой? Бу барыта кыра буолбут быһаа хаппыт обонньор туора күрдэ-бин, суокка сиппиирин сүтэн ба-ран хол курдук хааман сэгэлди-тэ иһэрин сөгө, махтаһа көрбүтэ дуу? Баҕар буолуо. Тыыннаах-пыт тухары манньык хачыгырайа сылдыһыт киһи.

Кэриэстэбил

Күндү киһибит, сүрэхпитигэр өрүү тыыннааххын...

Тапталлаах оҕом, бырааппыт, убайбыт, аҕабыт **Поисеев Александр Иванович** Анал байыаннай дьайыыга ытык изин толоро сылдьан, орто дойду олохтуттан букатыннаахтык барбыта номнуо бу дьыл, олунньу 19 күнүгэр 40 хонуга туолар.

Александр - Сачо 1980 сыллаахха муус устар 13 күнүгэр Холтоҕо нэһилиэгин Наталья Петровна, Иван Иванович Поисеевтар дьиз кэргэннэр үһүс оҕонон күн сириг көрбүтэ.

1987-1997сс. Дирингээби агрооскуоланы үөрэнэн бүтэрбитэ. Уол оҕо буолан тусх да үлэттэн толлубат, дьиз ис-тас үлэтигэр төһүү күүс буолар ээ. Оҕону кытта оҕо, кырдыаҕаһы кытта кырдыаҕас буолан, тэнгэ алтыһан, мэлдьи көмө-ньыма буолара. Биһиги Сачобут кыра эрдэбиттэн олус элэкэй, «норуот киһитэ» этэ. Кини өрүү күлэ-үөрэ, дьээбэлэнэ, дьону күллэрэ сылдьара.

1998 сыллаахха саас ыам ыйыгар Россия армиятын кэскиитигэр ынгырыллан, икки сыл пулеметчиһынан сулууспалаан кэлбитэ.

2000 сылга армияттан кэлэн баран, Чурапчытаагы ис дьыала отделение үлэһэ кирибита.

Үлэни сылдьан 2007 сыллаахха Москвага судаарыстыбаннай администрирование институтун «Юриспруденция» салаатын бүтэрбитэ. 2009-2012сс. охрана идэтин анал үөрэбин ааспыт.

Чурапчытаагы ис дьыала отделение үлэни сылдьан, 2010 сылга олунньуттан от ыйыгар диэри, Хотугу Кавказка байыаннай иирсэн зона-тыгар командировкаҕа сылдьыбыта. Сачобут энгилэ суох үлэтин, үтө суобастаах сулуустатын манньык на-бараадалар туоһулууллар:

- "За укрепление дружества" мэтээл;
 - "За службу на Северном Кавказе" мэтээл;
 - "За службу на Кавказе" түөскэ иилинэр значок;
 - "За ратную доблесть" мэтээл;
 - Анал быһаһынан наҕараада-ламмыта;
 - «200 лет георгиевскому кресту» үбүлүйдээх мэтээл;
 - "За боевое содружество" мэтээлинэ;
 - «За службу в зоне Осетино-Ингушского конфликта» мэтээл;
 - «За отличие в службе» мэтээл.
- Итини тэнгэ Сашабыт «ИС дьыала министристибетын туйгуна» уонна «Аҕа дойдуну көмүскээччи» үрдүкү бэллэлэринэн наҕараадаламмыта.
- Биһиги Сачобут наҕараадаларын уонна бэйэтин туһунан дьонго ула-

ханнык кэпсэммит сэмэй киһи этэ. Бииргэ алтыспыт дьон кинини тигэх суолугар атаара сылдьан санга бил-биттэрэ.

Кэнники сылларга охрاناҕа үлэ-лээбитэ. ЧОП «ГРОМ», ЧОП «Хатан», ЧОО «Гарант», ЧОО «Белый медведь» чэрчитинэн вахтовай үлэһэ сылдьыбыта.

2024 сыллаахха балаҕан ыйыгар анал байыаннай дьайыыга ытык изин толоро, дойдутун көмүскүү барбыта. Онно үһүс мотострелков-вай батальон-га разведчик-саперу-нан сылдьыбыта, гвардия младшай сержана званины ылбыта. Кини сэриигэ барбытыгар биһиги Сачобу-тутар эрэллээх этибит – эрдэ Хотугу Кавказка сылдьыбыта, уолпуттаах, тыыннаах эргиллээх дьон. Онтубут дьылга хаан оҕоһууга тыйыс буолан биэрдэ.

Бу дьыл, тохсунньу 11 күнүгэр ДНР Раздольнай бөһүөлэгин таһыгар ытык изин толоро сылдьан, сырдык тыына быһынна.

Бииргэ сэрии хонуутугар сылдьы-быт уолаттара Роса диэн позывной-даах бойобуой доҕордорун Сашаны олус аһыйан туран: "Саша барыбы-тыгар сүбэлээн, барыбытын күллэ-рэн санаабытын көтөҕөрө, хаста да ыарахан түгэннэртэн муччу түһэн тыыннаах эргилибиһпит, доҕорбу-тун олус суохтаатыбыт" диэн истин тылынан дириг кутурбаннырын тиздибиттэрэ. Уолаттарга этэнгэ ийэ дойдубарыгар эргиллэн кэлэл-лэригэр баҕарабыт!

Күндү киһибитин сүтэрбит ыра-хан көммитигэр аттыбытыгар өрүү бииргэ буолбут аймах дьоммутугар, доҕотторбутугар, ыалларбытыгар, олохтоох дьаһалтаҕа, күүс-көмө, өйө-бүл буолбуккут иһин барҕа махтал-бытын тиздэбит. Баҕарабыт ыраас эйэлээх халлааны, кытаанах доруо-буйаны, тус олоххутугар дьолу!

Ийэтэ, оҕолоро, бииргэ төрөөбүттэрэ, кийииттэрэ, чу-гас аймактара.

КУТУРҔАН

Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо, бэтэрээн үлэһипит, өр сылларга би-билэтиэкэринэн үлэлээбит

ПОПОВА Роза Иннокентьевна

уһун ыарахан ыарыттан олохтон туораабытынан, бары аймактарыгар, чу-гас дьонугар дириг кутурбаммытын тиздэбит.

С.А.Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын кэлэктиибэ, профсойууна.

Күндү киһибит сырдык мөссүөнэ мэлдьи тыыннаах буолуоҕа

Тапталлаах кэргэним, аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит, "Физкультурна уонна спорка үтүөлэрин иһин" бэлиэ ха-һайына, Саха Өрөспүүбүлү-кэтин физкультурна уонна спорка туйгуна, үөрэҕири туйгуна, үлэ бэтэрээнэ, Саха Өрөспүүбүлүкэтин үтүө-лээх тириэньэрэ, көһөрүл-лүү кыттылааҕа, Хатылы нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо **Кривошапкин Григорий Михайлович** 87 сааһыгар уһун ыарахан ы-арыттан олохтон туораабы-та бу дьыл, тохсунньу 24 кү-нүгэр 40 хонуга туолла.

Аҕабыт 1937 сыллаахха ахсынньы 13 күнүгэр Чу-рапчы нэһилиэгэр Дария Федоровна уонна Михаил Семенович Кривошапки-нар дьиз кэргэннэригэр 4-с оҕонон күн сириг көр-бүтэ. Эрдэ тулаайах хаалан, бииргэ төрөөбүттэрин кытта эдьиийдэрэ Мария Федо-ровна Доҕононованын Хоту Кэбээйигэ көһөрүллүүгэ баран кэлбиттэрэ. Начаалы-най кылааска Болтонгобо опорон үөрэммитэ. Кэлин 5-с кылаасан Хатылы оскуо-латыгар үөрэммитэ. Сайы-нын колхозка улахан дьону кытта тэнгэ үлэлээн, партия райкомуттан хайбал суру-гу тулпуга. Оҕо эрдэбиттэн спорт араас көрүгүнэригэр дэгиттэр талааннааҕа. Ха-йыһарга, тустууга, сүүрүүгэ, боксага улуустаагы күрэх-тэһиилэргэ мэлдьи бириис-тээх мистэлэргэ тиксэрэ.

Хатылыга үс сыл үөрэнэн баран, салгы Чурапчы орто оскуолатын бүтэрбитэ. 1962с. Дьоккуускайдаагы педучи-лищеҕа үөрэнэ кирибита. Үөрэбин ситэ бүтэрбэки, Армияга ынгырыллан бар-быта. Онно түөрт сыл устата сулууспалаабыта, байыан-най массыынаҕа суоппар-даабыта. Армияттан кэлэн баран, 1967 с. Магаданга олорор убайыгар туууга үлэни барбыта. Онно тии-йэн ССРС үтүөлээх тириэ-ньэригэр Борис Гитманга боксанаан утумнаахтык дьа-рыктанан, бу көрүгүнэ үгүс ситиһиһиллээтэ. Элбэктэн аһыйабы ааттаахха, Мага-дан уобалаһын чемпиона, Бүтүн Сойуустаагы бокса турнирын иккис призера буолары ситиспитэ. 1970с. Хабаровскайдаагы педин-ститутка кириэн тириэньэ-идэтин баһылыыр. 1973 с. Магадаанга ытыллыбыт бокса турнирыгар спорт маастарыгар кандидат нуорматын толорбута. Ити сыл дойдутугар төннөн кэ-

лэн Одьулуунга физкул-туура учууталынан ананан үлэлээбитэ. Онно үгүс оҕону спорт араас көрүгүнэригэр дьарыктаан, улуус, өрөс-пүүбүлүкэ таһымнаах кү-рэхтэһиилэргэ кытыннаран үрдүк ситиһиһилэри көрдө-бүттэрэ.

Эдэр киһи олохун ар-гыһын Люция Алексеев-на Литвинцеваны көрсөн ыал буолбуттара. Утуу-су-буу 4 оҕоломмуттара. 1980 с. Хатылыга төннөн кэлэн олохсуйбуттара. Аҕабыт "Су-буруускай" колхозка фи-зинструкторынан үлэлээн, олохтоох ыччаты боксага дьарыктаабыта. Салгыы дьыссаакка завохуона, кэ-лин оскуолаҕа өр сылларга ДЮСШ иһинэн үлэлиир бок-са сизексийэтин үлэлэппитэ. Уһун дьаныардаах үлэтин ту-мугэр бокса көрүгүнэ спорт маастардарын, маастарга хандьыдааттары, араас та-һымнаах күрэхтэһиилэргэ Арасыйыа, өрөспүүбүлүкэ, улуус чемпионнарын, при-зердарын үүннэрэн таһаар-быта. Тириэньэр быһыы-тынан 43 сыл устата үтө суобастаахтык, таһаарыы-лаахтык үлэлээн, спорка тус суолун-иһин хаалларбыта. Ону "Үөрэнээччилэр били-ниилэрин ылбыт учуутал" дьонун наҕараадаата туоһу-луур.

Сааһырдым диэн самны-баакка, аны сүүрүү көрүгүнэ бэйэтин тургутан, 70 сааһыт-тан бу көрүгүнэн дьарык-танан барбыта. Ол курдук, кыһыннары-сайыннары эр-чиллэн, 14 төгүл өрөспүүбү-лүкэ чемпионунан, призе-рунан буолбута. Биһиги аҕабыт киһи быһыытынан көнө сүрүннээбэ, үгүс санга-та суох буолара, туруорум-мут соругун ситиһэр туһугар дьулуһара, ылыммыт дьыа-латын тигэһэр тиздэрэ май-гылааҕа, уолаттарын мэлдьи илдьэ сылдьан эр киһи үлэ-тигэр, бары сатабылыгар үөрэтэрэ. Айылҕаҕа сылдьа-рын, бултуурун-алтыырын олус сөбүлүүрө. Оҕолорун барыларын тизээн сир ас-тата илдьэрэ. Элпит тылгар турары сөбүлүүрө, ирдэбил-лээбэ.

Күндү киһибитин сүтэр-бит ыарахан күннэригэр күүс-көмө буолбут дьомму-тутар – Улуус баһылыгын социальнай хайысхаҕа сол-буйааччы Мария Кроннико-ваҕа, Хатылы нэһилиэгин ба-һылыгар Вячеслав Попова, олохтоох дьаһалта үлэһи-тэригэр, нэһилиэкпит түөл-бэлэрин олохтоохторугар,

Анал байыаннай дьайыыга сылдьар Талбан Кириллов-ка, кини дьиз кэргэнигэр, "Ньургуһун" уһууаан сэ-биздиссэйигэр Татьяна Еф-ремоваҕа, кини салайар кэлэктиибигэр, Хатылы нэ-һилиэгин бары эр дьону-гар, Геннадий Говоровка, дьарыктаабыт оҕолоругар, чугас ыалбытыгар Светла-на, Василий Яковлеетарга, эдьиийдэрбитигэр Анас-тасия, Илья Пестряковтар дьиз кэргэнигэр, Владилена Абрамоваҕа, балтыбытыгар Мария Макароваҕа, быраап-пар Семен Федоровка, Ека-терина Лыткинаҕа, "Кө-мүөл" эр дьон ансамблы-гар, оскуола, Чурапчы улууһун спорт управле-ния начальнигыгар Салайаанчытыгар Дьулустан Егоровка, улуустаагы Бок-са федерациятын бэрэс-сэдээтэлигэр Василий Гуляева, Бочуоттаах бэрэс-сэдээтэлигэр Семен Ники-тигиз, ДЮСШ дириэктэри-гэр Александр Неустроева, кини салайар кэлэктиибигэр, улуустаагы үөрэх уп-равлениетыгар, бииргэ үө-рэммит доҕотторбутугар, Кэбээйи улууһун дьокку-тааттарын Сэбиэтин бэрэс-сэдээтэлигэр Савва Афа-насьевка, Кэбээйи улууһун физкультурна уонна спорка управлениетыгар, Сангар-даагы ДЮСШ, "Атлантида" спорткомплекс кэлэктиибигэр, Дьоккуускайдаагы "Швея Севера" кэлэктиибигэр, бы-рааппыт Григорий бииргэ үөрэммит доҕотторугар, чу-гас аймактарбытыгар, дьө-гэлэригэр, доҕотторбу-тутар ө.д.а бары көмөлөспүт дьоммутугар-сэргэбитигэр истин махталбытын тиздэ-бит. Бары этэнгэ сылдьып, олоххутугар дьолу-соргуну баҕарабыт.

Тапталлаах кэргэним, аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит Григорий Михайлович тус олоҕо биһигэ мэлдьи холо-бур буолуоҕа. Кини дьонун олохун оҕолоро, сизэнэрэ чизэстээхтик салгыахтара.

Кэргэнэ, оҕолоро, сизэнэрэ, хос сизэ.

"САҢА ОЛОХ" хаһыат

Кылабынай редактор
ГОРДОНОВА Людмила Владимировна

Төрүтүөхтөр: ОӨ Бырабыытыыһыбаҕа, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сачобот" Сулсарыспалаанын автономнай тэрилтэ. **Таһаараччы:** ОӨ "Сачобот" ГАН **Таһаараччы адырыһа:** 677000, Дьоккуускай к. Орджоникидзе уул. 31, 124 кб. тел./факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhaperch@mail.ru. Российскай Федерация Россиялар ОӨ салалтатыгар 2020 с. бос ыйын 3 күнүгэр ретрастициация номера – ПИ.№ТУ14-00559.

Эртээхснб адырыһа: 678670, Чурапчы сэл., П.Павлова, 26 а. Тел/факс: 41-332, эрдэктер – 41-265. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, telegram: @sanaoloh

Ааптар сурутар элбикер санаа редакция позициялар маҕдан сит түбүгэр буолуох. Суруука ыйыттар чаччылар кылааска кырааҕар элбикер санаа ааптар тус бөбөтүгэр.

Индекс: ПИ964. Баччакса сакаас № 7 (11986). Кээмэйэ 2 б.а. Ахсаана 990. Хаһыат сыаната 26 солк. Хаһыат нэһилээбэ биридэ: бээтинсэҕэ тахсар.

Хаһыат 20.02.2025 с. бэчээкэс бэриһинэ, 21.02.2025 с. таһыста. Дьоккуускай к. Виллофский переулок, 20 №-дэх дьыттигэр, "Ю.А. Тагарин аатынан Дьоккуускайдаагы өрөспүүбүлүкэтиги типография" АЭО бэчээттэнэ.

@SANAOLOH